

**МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ І ТУРИЗМУ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКА МІСЬКА РАДА
ВИКОНАВЧИЙ КОМІТЕТ
УПРАВЛІННЯ КУЛЬТУРИ І ТУРИЗМУ
ДИТЯЧА МУЗИЧНА ШКОЛА №2**

**МЕТОДИКА
РОБОТИ З ДУХОВИМ ОРКЕСТРОМ
В ПОЧАТКОВИХ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ МИСТЕЦЬКИХ
НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ
(ШКОЛАХ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ)**

Рівне – 2008

Укладач: Ю.В. Островський – викладач вищої категорії, керівник зразкового дитячого духового оркестру Рівненської дитячої музичної школи № 2.

Рецензенти: М.М. Терлецький – доцент, художній керівник та диригент духового оркестру факультету музичного мистецтва Інституту мистецтв Рівненського державного гуманітарного університету. Відмінник освіти України.

С.Д. Цюлюпа – кандидат педагогічних наук, професор, завідувач кафедри духових та ударних інструментів факультету музичного мистецтва Інституту мистецтв Рівненського державного гуманітарного університету.

Від автора

Духова музика – один з найдемократичніших видів музичного мистецтва, що має величезний арсенал ідейно-емоційного впливу на формування гармонійного розвитку особистості.

Успішний розвиток жанру на теренах України відбувався завдяки залученню дітей та молоді до музичення на духових інструментах та створенню широкої мережі дитячих духових оркестрів, переважно, в системі культурно-освітніх закладів профспілок, та державних закладів культури і освіти. Це був основний резерв дорослих самодіяльних духових оркестрів та оркестрів військових.

Останнім часом значна кількість профспілкових закладів культури припинила існування, а разом з розгалуженою системою, що розвивалась протягом десятиліть, припинили існування сотні самодіяльних дитячих духових оркестрів.

Створення та утримання духового оркестру передбачає певний рівень матеріального забезпечення, який був би достатньо стабільним і прогнозованим. Переважно, це фінансування з державного та місцевих бюджетів, що є основним для початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладів (шкіл естетичного виховання). На сучасному етапі економічного та культурного розвитку держави, пріоритетним є розвиток дитячих духових оркестрів саме в таких школах.

Останні методичні розробки для керівників самодіяльних дитячих духових оркестрів датовані восьмидесятими роками минулого сторіччя, а робіт такого напрямку, адресованих викладачам шкіл естетичного виховання взагалі не існує. Ця робота допоможе молодим керівникам дитячих духових оркестрів початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладів діяти впевнено, використовуючи багаторічний досвід та практичні поради, для досягнення успіху на педагогічній ниві.

Методика роботи з дитячим духовим оркестром в системі шкіл естетичного виховання має цілий ряд особливостей: психофізіологічних, педагогічних та музично-естетичних. Мета даної роботи – висвітлити основні завдання учбово-виховного процесу, які стоять перед керівником дитячого колективу, надати конкретні методичні рекомендації, що сприяють їх успішному вирішенню.

Ю. Островський

Принципи організації духового оркестру.

Учбовими програмами початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладів (шкіл естетичного виховання) передбачений предмет “колективне музичення”, де відведено дві години на тиждень для занять з групами учнів молодших класів, та три години для занять з групами старшокласників. Шестеро учнів – мінімальний кількісний склад оркестрової групи.

Передбачено також дві години тижневих для зведеної репетиції. Керуючись вимогами учбових програм, за наявності в школі матеріальної бази, певного контингенту учнів-духовиків та дипломованого фахівця, який може і хоче очолити дитячий духовий оркестр, потрібно його організувати.

А починати діяти необхідно одразу в кількох напрямках: створення необхідної матеріальної бази, обладнання приміщення для занять оркестру та місця для зберігання оркестрових інструментів; робота з учнями та їх батьками (опікунами); викладачами фахових та музично-теоретичних дисциплін; постійне самовдосконалення, використання сучасних технічних засобів, а також, новітніх методів навчання.

Керівник оркестру спільно з адміністрацією початкового спеціалізованого мистецького навчального закладу, піклується про створення необхідних умов для плідної роботи колективу.

Приміщення для занять оркестру повинно бути достатньо просторим, добре освітленим та провітрюваним. Стіни оркестрового класу необхідно задрапірувати матерією (можливо частково, по одній з паралельних стін), що нормалізує акустичні умови для репетицій та послабить реверберацію приміщення.

Інструменти можна зберігати в тому ж приміщенні, де проходять репетиції, в спеціальних шафах та на стелажах, але краще в окремому, спеціально обладнаному. Тримати інструменти рекомендовано в чохлах та футлярах, мундштуки – в окремому ящику з отворами. Після гри мундштуки необхідно протерти з інструментів злити накопичений конденсат, дерев'яні духові інструменти протерти насухо, тростини необхідно зберігати в окремій коробочці. Раз на кілька місяців рекомендовано промивати мідні духові інструменти теплою водою з використанням миючих засобів. Вентильні, помпові механізми та крони слід змазувати відповідними мастильними матеріалами.

Пюпітри мають бути такої висоти, щоб діти могли без напруження читати ноти та добре бачити диригента.

Формування оркестру

Оркестр духових інструментів в початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладах (школах естетичного виховання) формується з учнів старших класів (3 – 6 класи шестирічного та 3 – 8 класи восьмирічного терміну навчання). В колективі також можуть займатись учні молодших класів, які мають відповідний рівень фізіологічного розвитку, підготовки з фаху та музично-теоретичних дисциплін. Старшокласники, що не досягли відповідного рівня, та учні молодших класів займаються в молодшому оркестрі.

В школах естетичного виховання, загальний контингент яких не перевищує сотні дітей, оркестрові групи формуються з розрахунку не менше п'яти учнів в групі, в більших по контингенту закладах, не менше шести.

Плануючи склад та години занять оркестрової групи, керівник повинен врахувати зміни в загально-освітніх школах, які відвідують учні, вік, загальний та музичний рівень кожної дитини.

Призначати зведені репетиції бажано в дні, які є вихідними в загально-освітніх школах.

Типові склади духових оркестрів

Духові оркестри відрізняються за кількісними та якісними ознаками. Вони можуть складатись виключно з мідних інструментів основної групи та групи ударних інструментів, та мати в своєму складі групи дерев'яних, характерних мідних інструментів та групу саксофонів (*мідний* та *змішаний* склади). Залежно від кількості виконавців оркестри умовно поділяються на *малий*, *середній* та *великий*. Великий та середній склад може вдало доповнити група електро-музичних інструментів, за умови, що це не знівелює характерне звучання саме духового оркестру. Необхідно також врахувати динамічний баланс між першими та другими голосами, їх темброве злиття або, навпаки, їх відмінність, і рівновагу між низьким, середнім та високим регістрами.

Для дитячого духового оркестру найбільш притаманними є наступні склади: малий мідний, малий мідний з кларнетами та кілька варіантів малого та середнього змішаних складів. Всі вони є доволі стабільними, для них було видано достатньо нотної літератури, частиною якої можливо користуватись і на сучасному етапі. Деякі новації в напрямку зміни кількості виконавців можуть мати місце лише у відповідності з принципами рівноваги оркестрового звучання.

Завдання оркестрового класу

Програма оркестрового класу базується на основних завданнях початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладів (шкіл естетичного виховання), які сприяють вільному розвитку особистості, задоволенню потреб у професійному самовизначенні і творчій самореалізації, духовних та естетичних потреб громадян, проводять пошук та залучення до навчання здібних, обдарованих і талановитих дітей та молоді, розвивають і підтримують їх здібності, таланти та обдарування, створюють умови для творчого, інтелектуального та духовного розвитку, виховують повагу до народних звичаїв, традицій, національних цінностей українського народу, а також інших націй і народів, почуття патріотизму, власної гідності, любові до України.

Одним з пріоритетних завдань курсу є також підготовка найбільш обдарованих учнів до продовження навчання в середньо-спеціальних та вищих учбових закладах культури та мистецтва.

Займаючись в оркестрі, учні набувають навички ансамблевої та оркестрової гри, знайомляться з кращими зразками класичної та сучасної музики і значно розширюють власний світогляд.

В процесі роботи над музичними творами учні повинні набути наступні знання та навички:

а/ навчитись чути музику, що виконується оркестром в цілому та окремими групами інструментів, розрізняти звучання теми, підголосків, супроводу.

б/ виконувати свою партію, керуючись вимогами диригента, розуміти його ритмічні та динамічні жести;

в/ акомпанувати солістам, хору;

г/ застосовувати в оркестрі музично-виконавські навички, отримані на заняттях з фаху;

д/ навчитись читати з листа.

Заняття в оркестровому класі переслідують, як правило, навчальні цілі. Концертні виступи слід планувати два-три рази протягом навчального року, розглядаючи їх як звіт та перевірку учбової роботи. Виступ колективу на звітному концерті одночасно може бути і заліком для кожного учня.

В кінці кожного півріччя учням виставляються оцінки за освоєння необхідних навичок гри в оркестрі, річні - за результатами семестрового оцінювання та оцінок, одержаних під час контрольних заходів.

Завдання педагога

Керівник дитячого духового оркестру, перш за все, повинен бути педагогом. Найважливішим його завданням є виховання свідомої, творчої дисципліни в колективі, без якої неможливо досягти успіху в роботі та високого рівня художнього виконання.

На репетиціях оркестру основна увага керівника має бути зосереджена на роботі над чистотою інтонації. Викладач повинен добиватись виконання

єдиного ритму в оркестрі, відтворення учнями однакових штрихів та динамічних відтінків, прагнути до використання єдиної аплікатури та позицій, робота над технікою має бути підпорядкована досягненню виразності передачі музичних творів.

Керівник дитячого духового оркестру повинен лаконічно розповісти дітям про композитора, ознайомити їх з темою, ідеєю, формою та стилем п'єси, яку пропонує вивчити.

Однією з найважливіших умов поступового засвоєння учнями навичок оркестрового виконання є робота з окремими групами інструментів. На групових зайняттях у викладача є нагода ретельніше попрацювати з кожним учнем над інтонацією, штрихами та динамікою, виявити проблеми та вказати шляхи їх вирішення. Корисно також займатись з невеликими групами учнів, що виконують в оркестрі основні партії.

Протягом терміну навчання дітей педагог повинен тримати тісний контакт з їх батьками, організовувати батьківські збори, спілкуватись після щорічних звітних концертів, спільно вирішувати проблеми, які виникають в процесі навчання, неодмінно повідомляти родини учнів про їх успіхи та досягнення, натомість дрібні непорозуміння долати, якщо це можливо, власними силами, за допомогою самих учнів та колег-педагогів. В очах дітей такий підхід до справи тільки додасть авторитету керівникові оркестру, і неодмінно позитивно відобразиться на роботі колективу.

Співпраця з викладачами фахових та музично-теоретичних дисциплін є запорукою успішної роботи дитячого творчого колективу в школі естетичного виховання. Вчителі з фаху допомагають керівнику оркестру досконаліше вивчити оркестрові партії, вирішити проблеми з аплікатурою, вони ж, як керівники класів, слідкують за відвідуванням занять учнями.

Викладачі музично-теоретичних дисциплін надають керівнику оркестру інформацію про музичні здібності дітей, їх загальний інтелектуальний рівень, дають учням докладні відомості про творчість композиторів, твори яких виконує колектив.

Методика репетиційної роботи з оркестром

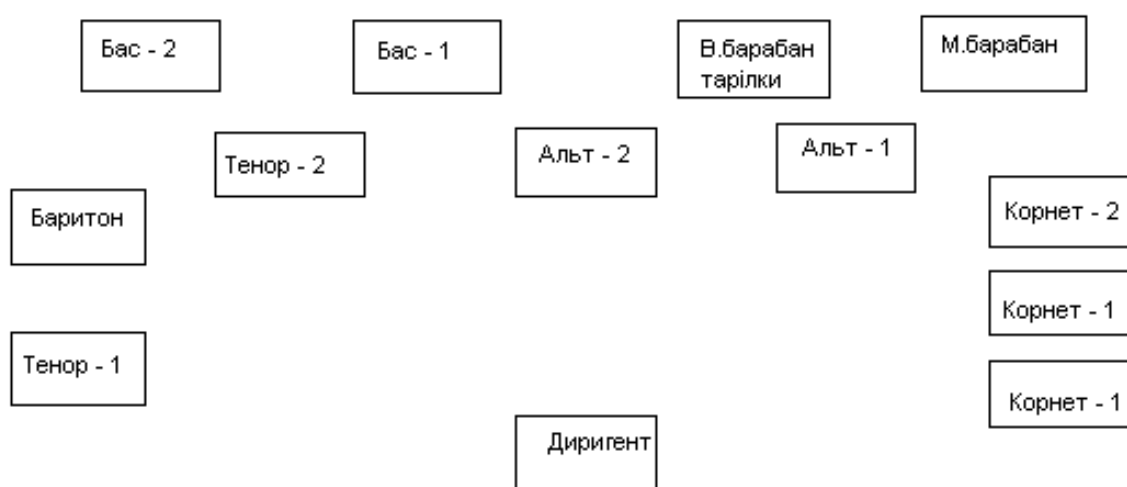
Щороку оркестр поповнюється новими учнями, які вперше сідають за оркестровий пульта, тому на першому занятті керівник розповідає дітям про види оркестрів, можливості та особливості дитячого духового оркестру, мету та завдання оркестрового класу. Юним музикантам необхідно показати правильну посадку та розміщення музикантів в оркестрі, розповісти про значення і роль груп інструментів – дерев'яних, мідних, ударних. Окремо можна зупинитись на ролі диригента в оркестрі. Слід особливо наголосити на важливості та необхідності оркестрової дисципліни, і на сам кінець, треба посвятити оркестрантів в загальний план роботи колективу, ознайомити з репертуаром, який потрібно освоїти.

Всі наступні репетиції слід будувати за таким принципом: розігрування, настроювання, програвання вправ та гам, робота над художнім репертуаром.

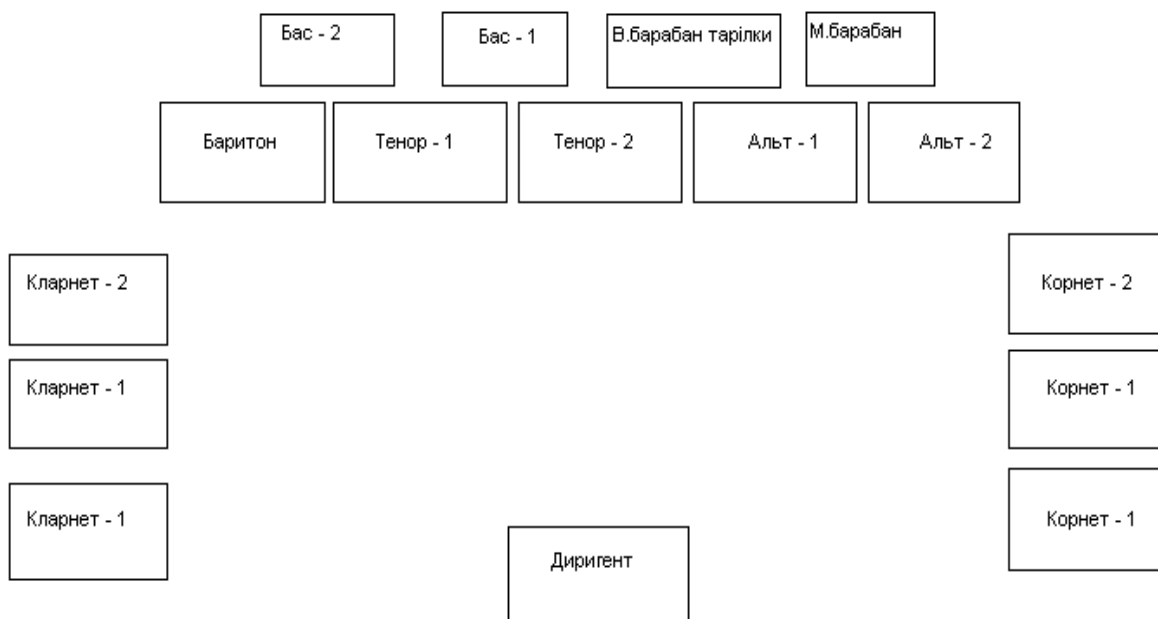
Розташування учнів в оркестрі

На уроках оркестрового класу учні розташовуються півколом, в один ряд, не більше ніж по двоє за оркестровим пультом, кількість дітей в групі не повинна перевищувати одинадцяти, за наявності більшої кількості виконавців, групу слід поділити. Як правило, музиканти, котрі виконують першу партію, розташовуються зліва, далі другі та треті голоси. Педагог слідкує, щоб кожен оркестрант мав змогу добре бачити диригента, ноти та почував себе комфортно.

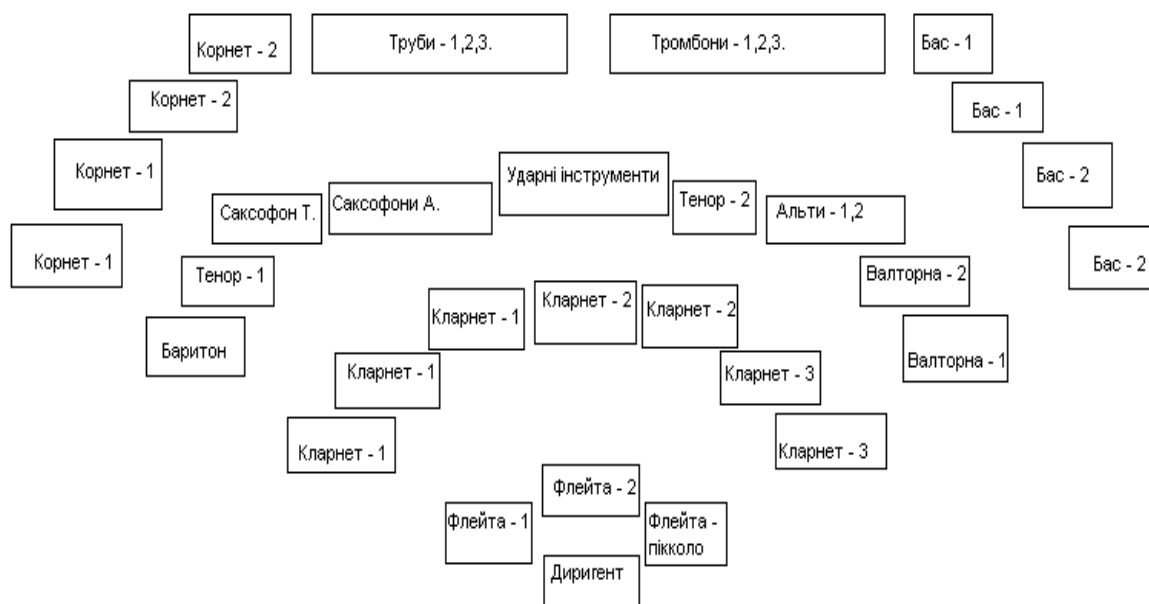
Суворо встановлених правил посадки оркестру на зведених репетиціях та концертних виступах не існує, можна дати лише приблизні схеми, що є доцільними саме для дитячих колективів шкіл естетичного виховання. Для малого складу слід керуватись принципом наближення до слухачів сольюючих інструментів і навпаки – віддалення акомпануючих.

Якщо в складі оркестру є кілька кларнетів, розташування виконавців дещо змінюється. Це наочно видно у наведеній нижче схемі.

За наявності в складі оркестру групи дерев'яних духових інструментів, саме ця група розташовується попереду в один – два ряди. Центр наступного ряду займають ударні інструменти, ліворуч – саксофони, тенори перші та баритони, праворуч – тенори другі, треті, альти та валторни. В останньому ряду, зліва направо, розташовуються корнети, труби, тромбони та баси. За відсутності в колективі саксофонів, тромбонів або альтів, принципи розташування музикантів в оркестрі не повинні змінюватись. За наявності в складі оркестру гобоїстів, їх слід розмістити праворуч флейтистів, фаготистів поряд з групою саксофонів.

Таке розташування юних музикантів в оркестрі має цілий ряд переваг. Група акомпануючих мідних духових інструментів, в повному складі, розміщена праворуч диригента, діти мають змогу добре чути один одного, краще бачити правицю керівника, яка, традиційно, вказує на метро-ритмічну структуру музичного матеріалу. Це неодмінно позитивно відобразиться на якості ансамблю в оркестровому акомпанементі. Натомість солюючі інструменти, за виключенням других, третіх голосів групи дерев'яних духових, ліворуч (“від серця”), що також є традицією світової диригентської практики, адже переважну кількість мелодичного матеріалу, контрапункт, оркестрові соло керівник виконує самою лівою рукою. Консолідуючою та цементуючою ланкою всього оркестру є група ударних інструментів, котра розташовується в самому центрі. Раструби баритонів, тенорів перших, корнетів, труб, тромбонів та валторн направлені в центр оркестру, це також сприяє більш злагодженому виконанню оркестрових партій та “м'якшому” звучанню колективу. Ще одна перевага такого розташування на зведених репетиціях та концертних виступах – візуальний контакт більшості учнів, а це для дитячого оркестру доволі важливий фактор, котрий дисциплінує, стабілізує, згуртовує багато таких різних маленьких особистостей в один колектив.

Підготовка оркестру до репетиції

Заняттям оркестру передуює 15 – 20-хвилинне розігрування, під час котрого учні готують свій амбушур до репетиції. Такі підготовчі вправи передбачають виконання витриманих звуків на один глибокий вдих в межах найдоступнішого (середнього) діапазону; окремі звуки, підібрані за певною схемою. Вправи слід виконувати не поспішаючи, з різними нюансами, поступово залучаючи до гри все важчі регістри діапазону інструментів.

Настроювати оркестр найкраще по камертону (сі-бемоль першої октави). Якщо через незадовільну якість інструментів та недостатню кваліфікацію музикантів настроювання по камертону не є ефективним, можливо настроїти колектив по інструменту, стрій якого є найнижчим. Це може бути практично любий інструмент. Такий спосіб настроювання не є найбільш доцільним і повністю сприйнятним, тому що понижується загальний стрій оркестру, порушується стрій багатьох інструментів, особливо у верхньому та нижньому регістрах.

Як правило, оркестр, в склад якого входять виключно мідні духові інструменти, настроюють по ведучому корнетисту (трубачу), змішані, за відсутності в складі оркестру гобоїста (конструкція гобоя не дає можливості ефективно змінювати стрій), по першому кларнетисту.

Можливо настроїти оркестр не по одному звуку, а по акордам, шляхом нашарування: одні інструменти виконують тоніку тризвуку, інші послідовно вступають, відтворюючи терцові та квінтові тони. Під час звучання акорду керівник вирівнює стрій.

Виявити та усунути погрішності настроювання можливо, виконуючи звуки *сі-бемоль, фа, ля, мі*, в найдоступнішому діапазоні кожного духового інструменту, інтервали та акорди в різних тональностях, а також за допомогою спеціальних вправ для настроювання (“Школа гри для духового оркестру” укладачі: Н. Михайлов, Є. Аксьонов, В. Халілов, С. Суровцев, Д. Браславський Вправа №1) і т. п.

З перших же занять необхідно навчити дітей відповідально ставитись до строю власного інструмента та оволодівати навичками самостійного настроювання, виховувати нетерпиме ставлення до фальшивого звучання. Педагог повинен допомогти кожній дитині пізнати “характер” свого інструмента, його індивідуальні особливості. Адже непоодинокі випадки, коли у доброму в цілому інструменті, окремі звуки відтворюються фальшиво. За умови достатнього слухового контролю та старанного відношення до своїх обов'язків, юному музиканту не важко напруженням амбушуру виправити інтонаційні огріхи інструмента. Причиною незадовільного строю інструмента може бути недбале зберігання та несправність вентилів, помп, клапанів.

Робота над вправами та гаммами

Виконання вправ, гам та арпеджіо цілим оркестром (оркестровою групою) сприяє досягненню чистоти інтонації, однакової атаки, оволодінню штрихами,

укріпленню губного апарату, розвитку виконавського дихання, культури звуку, легкого, виразного та динамічно врівноваженого звучання колективу.

Звук - матеріальна основа музики, необхідно постійно вдосконалювати його культуру, котра є комплексом якісно-емоційних та виразних особливостей. До якісних відносяться такі особливості, як чистота звуку, його стійкість, співучість, насиченість, тембральність і т. п. До емоційних – чуттєво-сміслові ознаки звуку: ніжність, сум, героїзм, драматизм, комізм та інші. Таке розмежування є умовним і в процесі виконання сприймаються як єдине ціле. Коли культура звуку на низькому рівні, практично неможливо виразити які-небудь емоції, натомість емоції самі по собі, не народжують гарного звуку без необхідної над ним роботи. Культура звуку ґрунтується на його чистоту інтонуванні, гарному тембрі, контрастній динаміці, точному ритмі та виразному звуковидобуванні.

Різні вправи, гами та арпеджіо рекомендовано виконувати в унісон витриманими звуками в динамічних відтінках *mf*, *p*, *f*, *pp* < *ff* > *pp*, *sfp* < *f* > *p*.

Ті ж самі вправи, гами та арпеджіо потрібно грати різними штрихами та ритмічними рисунками в повільному, помірному та швидкому темпах.

В минулі роки різними видавництвами було надруковано достатню кількість нотної літератури для духового оркестру, яку можна і потрібно використовувати на заняттях “оркестрового класу” в школах естетичного виховання. Дуже корисні спеціальні вправи із “Школи колективної гри” В. Блажевича, “Школи гри для духового оркестру” укладачами якої є Н. Михайлов., Є. Аксьонов., В. Халілов., С. Суровцев., Д. Браславський, “Курс навчання гри в духовому оркестрі”, укладачі Є. Васильєв, та Я. Зирянов.

Робота над художнім репертуаром

Підсумком занять в оркестровому класі є виконання художніх творів. До початку безпосередньої роботи над п'єсою педагог знайомить учнів з короткою біографією композитора, що її створив, характером його творчості. Більш детально потрібно зупинитись на художньому матеріалі, який має бути виконаний. Така вступна бесіда систематизує естетичні уявлення дітей, розширює їх кругозір. Керівник оркестру має розкрити зміст музичного твору і характер його основних тем, звернути увагу на форму, попередити про можливі труднощі, намітити шляхи їх подолання.

Працюючи над художнім репертуаром, викладач повинен керуватись принципом: “програвання – робота – програвання”. Робота над оркестровими партіями повинна бути системною і комплексною. Працювати потрібно на уроках з фаху, що повинно відображатись в робочих планах на півріччя кожного учня, на групових та зведених репетиціях оркестру.

Після попереднього ознайомлення п'єси виконується цілим оркестром, бажано без зупинок, щоб не порушувати цілісність сприйняття. Виключення можна зробити тільки для важких епізодів, котрі спочатку можна

пропустити. Після ознайомлення доцільно детальніше зупинитись на розучуванні важких місць.

Коли час репетиції, відведений на вивчення музичного твору, підходить до завершення, необхідно виконати всю форму, або її частину, над якою діти працювали протягом заняття, звернувши їх увагу на досягнення та недоліки, накреслити завдання на майбутнє окремим виконавцям та групам інструментів.

Працюючи над художнім репертуаром, керівникові оркестру слід керуватись наступними правилами:

1. Вимагати неухильного дотримання оркестрової дисципліни (правильно сидіти, розпочинати і припиняти гру, керуючись знаками диригента, зберігати мовчанку в паузах, слухати вказівки педагога, навіть коли адресовані вони іншим учням).

2. Проводити репетицію спокійно і врівноважено, не принижуючи гідності учнів, терпляче намагаючись розкрити юного митця в кожній дитині. Хороший оркестр – це перед усім здоровий колектив.

3. Неухильно прагнути досягнення бажаної мети, диктувати свою волю, але не вимагати неможливого, враховувати вік учнів та їх виконавський рівень.

4. Вимагати точного виконання всіх вказівок в нотному тексті.

5. Завжди контролювати чистоту інтонації.

6. Постійно слідкувати за якістю ансамблю: чіткістю, однаковою атакою звуку, його гучністю та тривалістю, за одночасним початком та припиненням звучання, вирівнюванням сили звуку в акордах та унісонах, за правильним фразуванням та диханням.

7. Не працювати довго з одним виконавцем або навіть групою – це розхолоджує інших учнів та розсіює їх увагу.

8. Переривати гру тільки за необхідності, обов'язково пояснюючи причину зупинки. Часті зупинки порушують творчу атмосферу, втомлюють, відволікають та розхолоджують юних музикантів.

9. Працювати над виконанням технічно важких місць найкраще в повільному темпі, поступово його прискорюючи.

10. Приділяти увагу застосуванню правильної аплікатури, особливо в технічно важких відрізках музичних творів.

Працюючи над концертним репертуаром, керівникові слід пам'ятати про особливу зібраність та лаконічність диригентських жестів, які сприяють злагодженому та чіткому звучанню оркестру.

Крім самостійного виконання музичних творів духовий оркестр може супроводжувати соліста-інструменталіста, вокаліста, ансамбль або хор. Акомпанування, особливо співаку та хору, розширює сферу застосування оркестру, тому що слово конкретизує музичні образи, сприяє кращому їх розумінню.

Акомпанемент розвиває гармонічний слух, навчає дітей вслухуватись в головну мелодичну лінію та супровід, відчувати динамічний баланс гучності свого інструмента, оркестру та сольної партії, а також оволодіти

навичками ансамблевої гри. Оркестрант повинен не тільки слухати соліста, товаришів та себе самого, але й уважно слідкувати за жестами диригента, який координує колективне виконання.

Важливим елементом оркестрового класу в початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладах є читка нот з листа. Ця форма роботи з оркестром розвиває техніку читання, навчає дітей концентрувати увагу на конкретному завданні, об'єднує колектив, сприяє розвитку артистизму.

Для читки з листа слід вибирати легкі п'єси, котрі діти мають змогу зіграти максимально точно, в потрібному темпі, бажано з виписаною автором динамікою та правильним фразуванням. Зупинитись якомога рідше. Якщо після зупинки та пояснення, правильно виконати важке місце не вдається, виникає потреба спеціально над ним працювати, керівнику краще замінити п'єсу, вибрану для читки з листа на іншу.

Саме читкою нот з листа можливо перевірити ріст майстерності оркестру. Така форма роботи вельми подобається дітям, захоплює їх, наповнює новими враженнями, дає можливість перевірити власні сили на новому, незнайомому матеріалі.

Перерахуємо характерні причини помилок, що зустрічаються під час читання з листа:

- складність мелодичного або ритмічного рисунків;
- велика кількість ключових знаків та знаків альтерації;
- наявність технічно важких місць;
- невміння юних оркестрантів перебувати в стані повної концентрації уваги протягом часу, потрібного для виконання складних завдань.

Позбавитись вищеперерахованих помилок можливо тільки за умови систематичної праці, шляхом постійного ускладнення ретельно підбраного матеріалу.

Репертуар

Вибір потрібного та доцільного для занять в оркестровому класі репертуару, з врахуванням рівня підготовки дітей, є одним з вирішальних факторів, що сприяють розвитку та поступовому засвоєнню навичок оркестрової гри учнями відділів духових та ударних інструментів шкіл естетичного виховання.

Протягом навчального року в оркестровому класі необхідно вивчити та підготувати до концертного виконання щонайменше три різнохарактерні п'єси одна з яких – марш. Плануючи репертуар оркестру на учбовий рік керівник колективу повинен надавати перевагу творам українських композиторів, та обробкам українських народних пісень. Неможливо переоцінити виховне значення, яке має робота дитячого колективу над поліфонічними творами класиків.

Враховуючи наявність в оркестрі учнів різних класів та рівня підготовки, керівник повинен підібрати музичні твори, які будуть доступними за змістом та технічним труднощам всім оркестрантам. Невиправдане завищення

рівня складності репертуару, перешкоджає повному та всебічному засвоєнню учнями навичок оркестрової гри, веде до їх перевантаження непосильною працею та до незадовільних результатів навчання.

В жодному випадку не можна обмежуватись тільки підготовкою концертної програми для виступів, необхідно постійно і регулярно займатись читкою з листа, знайомлячи учнів з новими зразками музичної культури.

Вагомим та актуальним є спадок нотної літератури для духового оркестру, надрукованої різними видавництвами в минулому сторіччі. Керівник оркестру має змогу вибирати та використовувати в навчальному процесі вже готові партитури (з голосами) оригінальних музичних творів, перекладів та аранжувань для оркестру духових та ударних інструментів.

Найкращим є варіант коли керівник оркестру самостійно готує нотний матеріал, розрахований на конкретний склад та виконавський рівень музикантів. Для дитячого колективу бажано виписувати оркестрові партії диференційовано, а в окремих випадках навіть індивідуально. Йдеться про випадки коли учень не може видобути кілька високих звуків, або через недостатній технічний рівень не може коректно відтворити окремий віртуозний пасаж. В таких випадках буває доцільно і цілком виправдано спростити оркестрову партію, замінити високі акордові ноти на нижчі, утворити октавні подвоєння, спростити технічні місця шляхом застосування нот більшої тривалості, використавши знання з елементарної теорії музики, гармонії, інструментовки, читки партитур, отримані протягом навчання в спеціальних учбових закладах.

Концертний виступ оркестру

Складний підготовчий процес роботи над художнім репертуаром завершується кульмінаційним моментом – публічним виступом оркестру в концерті, або участю в будь-якому громадському заході. Така подія – завжди свято для колективу і разом з тим іспит на творчу зрілість.

Керівник зобов'язаний не тільки підготувати дитячий духовий оркестр до виступу з художньої точки зору, але й спільно з керівництвом школи – з організаційної та психологічної. Перед виступом діти повинні добре відпочити, пам'ятаючи, що такого роду діяльність потребує великого фізичного та нервового навантаження. Заздалегідь в приміщенні, якому відбудеться виступ, потрібно провести зведену репетицію. Будь-який публічний виступ потрібно проводити чітко і впевнено, без суєти та нервозності.

Дуже уважно слід поставитись до зовнішнього вигляду оркестру: вбрання – святкове, охайне, інструменти чисті, посадка правильна; особливу увагу слід звернути на оркестрову дисципліну під час виконання. Часом незначні деталі та дрібні прорахунки можуть звести нанівець зусилля, затрачені на підготовку до концерту.

Використання комп'ютерної техніки

Наявність комп'ютерної техніки в оркестровому класі та певних навичок у керівника оркестру допоможе працювати набагато ефективніше. Комп'ютер, в поєднанні з потрібною музикантові периферією та програмним забезпеченням – це камертон, метроном, цифровий магнітофон, програвач CD, DVD аудіо та відео дисків, ілюстратор-виконавець на будь-яких інструментах, віртуальний електронний духовий оркестр, багатотомна нотна бібліотека, обліковець оркестрового майна та журнал відвідування занять одночасно. І це далеко не повний перелік можливостей, потреб та завдань, втілити в життя, задовольнити та виконати які допоможе прогресивному педагогові-музиканту комп'ютер.

Реальну допомогу в роботі керівника дитячого духового оркестру школи естетичного виховання можуть надати професійні програми для набору нотного тексту. З усього їх різноманіття першість сьогодні утримують дві програми: *Sibelius* та *Finale*. Перша з них, на думку більшості фахівців, дещо простіша в освоєнні; друга – не така приваблива на початкових стадіях роботи, проте відкриває значно більші можливості в роботі з нотною графікою.

Програми *Finale* американської фірми музичного програмування *Coda Music* розраховані на використання в операційних системах *Windows, Linux, Macintosh*.

Нотний редактор *Finale* дозволяє набирати текст (як нотами, так і літерами), змінювати його, копіювати, переміщувати частини, формувати та видавати до друку (на принтер або типографську машину), відтворювати набраний нотний текст будь-якого рівня складності. Кожен музичний інструмент електронної партитури прозвучить тембром, більш-менш схожим на інструмент-оригінал. Тембр, тональність і темп виконання користувач може вільно змінювати. У *Finale* закладені можливості альтернативної нотації гітарної, цифрової та іншої, так званої, *tablature*. Текст, набраний в *Finale* можна використовувати як ілюстративний матеріал у інших текстових та графічних редакторах.

Сьогодні значна кількість нотного матеріалу для оркестру духових та ударних інструментів, що потрапляє в інтернет, також набрана у *Finale*, це дозволяє, використовуючи програму, коректувати текст, автоматично роздруковувати партії, якщо це партитура, навіть робити клавір (хоча на думку переважної більшості фахівців, створення клавіру має бути процесом творчим, а не технічним).

Такі програми комп'ютерної нотації вкрай необхідні аранжувальнику, диригенту, керівнику оркестру, врешті-решт – будь-якому музиканту, що звик виражати та сприймати музичні повідомлення за допомогою нотного запису. Оволодівши ними, керівник оркестру зможе якісніше та набагато ефективніше робити аранжування, оркестрування, переклади і транскрипції для свого колективу.

Рекомендовані методичні посібники

Методика роботи з оркестром

- Терлецький М. Методика роботи з духовим оркестром.
Рівне., 2000.
- Ладановський І. Зирянов Я. Духовий оркестр в клубі.
К., 1963.
- Юцевич Є., Малий духовий оркестр.
К., 1960.
- Ніжинський О. Дитячий духовий оркестр.
М., 1989.

Інструментовка

- Терлецький М. Інструментування для духового оркестру.
Рівне., 2000.
- Терлецький М. Збірник задач та вправ з інструментування для духового оркестру. Рівне., 2004.
- Анісімов Б. Практичний посібник з інструментовки для духового оркестру.
Л., 1979.
- Вікловір Є. Практичний курс інструментовки для духового оркестру.
М., 1963.
- Вікловір Є. Техніка перекладу для духового оркестру.
М., 1964.
- Горчаков С. Практичний посібник з інструментовки для духових оркестрів.
М., 1962.
- Готліб М., Зудін Н. Практичний посібник з інструментовки для керівників самодіяльних духових оркестрів. М., 1961.
- Карцев А., Оленев Ю., Павчинський С. Посібник по графічному оформленню нотного тексту.
М., 1973.

Читка партитур

- Терлецький М. Читання партитур для духового оркестру.
Рівне., 2006.
- Готліб М., Кабак Я., Макаров Є. Практичний курс читання партитур для духового оркестру.
М., 1960.
- Лисань Г. Читання партитур та інструментовка для духового оркестру.
М., 1961.

Диригування

- Колесса М. Основи техніки диригування.
К., 1960.
- Разумний І. Практичний посібник з диригування.
К., 1959.
- Гінсбург Л. Диригентське виконавство.
М., 1975.
- Казачков С. Диригентський апарат та його постановка.
М., 1967.

- Кан Е. Елементи диригування.
Л., 1980.
- Малько Н. Основи техніки диригування.
Л., 1965.
- Мусін Н. Техніка диригування.
Л., 1967.

Використання комп'ютерної техніки

- Богумирський Б. Windows 98: Енциклопедія (друге видання)
СПб.: Пітер 2002.
- Евсєєв Г., Симонович С. Windows XP: Повний довідник в питаннях та відповідях .М., 2003
- Методичні рекомендації з вивчення нотного редактора системи Finale Укладачі: І. Рокіщук,
О.Трофимчук. – Рівне 2003.

Вправи та гами

- Васильєв Є., Зирянов Я. Курс навчання гри в духовому оркестрі.
К., 1976. Вип. 1 – 2.
- Блажевич В., Щоденні колективні вправи для духового оркестру.
М., 1948.
- Михайлов Н., Аксьонов Є., Халілов В., Суровцев С., Браславський Д. Школа гри для
духового оркестру. М., 1989.
- Іванов-Радкевич., Школа колективної гри для духових оркестрів художньої самодіяльності.
М., 1989.

Збірники концертних п'єс

- Васильєв Є., Зирянов Я. Курс навчання гри в духовому оркестрі.
К., 1976 – 1978. Вип. 1 – 12.
- Зирянов Я. П'єси для духового оркестру.
К., 1976.
- Зирянов Я. Пісні та п'єси для духового оркестру.
К., 1962.
- Зирянов Я. Старовинні вальси для духового оркестру.
К., 1966.
- Ладановський С. Марш-парад духового оркестру.
К., 1985.
- Мелодії перемоги: Пісні Великої вітчизняної війни в перекладенні для духового оркестру. К.,
1990.
- Святковий вечір: Дирекціон та голоси для духового оркестру. Вип. 4
К., 1989.
- Святковий вечір: Дирекціон та голоси для духового оркестру.
К., 1978.
- Аксьонов Є. Хрестоматія для духового оркестру.
М., 1991. Том 1.
- Альбом починаючого духового оркестру.
М., 1974. 1980. Вип. 1 – 2.
- В сім'ї єдиній: Пісні і танці народів СРСР.
М., 1982.
- Від усієї душі: Пісні для духового оркестру.
М., 1990.

- Готліб М. Репертуарний збірник для духового оркестру.
М., 1980. Вип. 1 – 2.
- Зац Л. Концертні мініатюри для духового оркестру.
М., 1989. Вип. 1 – 2.
- Кузнецов Н. Музика для духового оркестру.
М., 1988. Вип. 1 – 4.
- Музичні вечори.
М., 1974 – 1985. Вип. 1 – 9.
- Музика радянської естради: Пісні танці і п'єси.
М., 1985. 1986. Вип. 1, 2.
- Перший виступ: Репертуар починаючих духових оркестрів.
М., 1961 – 1980. Вип. 1 – 23., М., 1980 – 1987. Вип. 1 – 5
- Перші кроки: Концертно-танцювальна програма.
М., 1970 – 1986. Вип. 1 – 10.
- Пісні військових років.
М., 1984.
- Популярні танго для духового оркестру.
М., 1988.
- Пучков Г. Парад-концерт для духового оркестру.
М., 1991.
- Репертуар шкільних духових оркестрів.
М., 1983. Вип. 1.
- Рідні наспіви: Пісні і танці народів СРСР.
М., 1969 – 1977. Вип. 1 – 4.
- Свято перемоги: Пісні-марші, присвячені Дню Перемоги для духового оркестру. М., 1989.
- Танцювальна музика для духових оркестрів.
М., 1985.
- Шкільні роки: Зб. п'єс.
М., 1984 – 1986. Вип. 1, 2.
- Естрадний концерт духового оркестру.
М., 1972 – 1983. Вип. 1 – 9.